

Harran İlahiyat Dergisi | Harran İlahiyat Journal

Sayı/Issue: 53, Haziran/June 2025, 144-159
https://dergipark.org.tr/tr/pub/hij/issue/90764

ISSN 2791-6812

Radikal Bir Dinî Hareket Olarak Anabaptizm: Teo-politik Bir İnceleme*

Anabaptism as a Radical Religious Movement: A Theo-political Examination*

Yazar Bilgisi Author Information

Yusuf TAŞ

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, Türkiye
Dr., Ministry of Education, İstanbul, Türkiye
yusuftas71@gmail.com, www.orcid.org/0000-0001-8219-8302

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle en az iki hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned by iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by at least two referees using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Author declares that he get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazar bu çalışmayla ilintili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Author declares that there is no any conflict of interest related to this study.
DOI	https://doi.org/10.30623/hij.1611580
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
2 Ocak/January 2025	30 Mayıs/May 2025

* Bu çalışma, 23-25 Kasım 2024 tarihleri arasında düzenlenen ASEAD 14. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda "Radikal Reformun Öncüleri: Katolik ve Protestanlarca Dışlanan Anabaptistler" başlığı altında sunulan bildirinin kapsamlı bir şekilde genişletilerek makaleye dönüştürülmüş halidir.

* This study is an expanded and revised article version of the paper titled "Pioneers of the Radical Reformation: The Anabaptists Excluded by Catholics and Protestants", which was presented at the ASEAD 14th International Symposium on Social Sciences held on November 23-25, 2024

Öz

16. yüzyılın ilk çeyreğinde Reform hareketinin erken dönemlerinde Zürih'te ortaya çıkan ve hızla İsviçre, Almanya ve Avusturya'ya yayılan Anabaptist hareket, dini yenilenme arayışı içinde olan gruplar arasında önemli bir yer edinmiştir. Reformcuların geliştirdiği "halk kilisesi" anlayışını yetersiz bulan Anabaptistler, daha derin ve köklü bir dini yaşam modeli arayışına girmişlerdir. Bu arayış onların bebek vaftizine, yemin etmeye ve devletle iç içe geçmiş dini yapıya karşı çıkan radikal bir teolojik duruş geliştirmelerine yol açmıştır. Ayrıca, yemin etmeyi reddetmeleri ve devlet yönetiminde herhangi bir rol üstlenmeyi kabul etmemeleri, devletle ilişkilerinde pasifist bir tutum benimsemeleri ve yerel kiliselerin bağımsızlığını savunmaları toplumsal düzeni dönüştürmeyi hedefleyen köklü bir iradeyi ortaya koymuştur. Bu durum onların hem Protestanlar hem de Katolikler tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmalarının ve yoğun bir takibat, zulüm ve işkence sürecine maruz kalmalarının yolunu açmıştır. Nihayetinde Anabaptistlerin toplumsal varlıklarının devamı giderek sürdürülemez hale gelmiştir.

Bu çalışma, bir yandan hareketin teolojik, sosyal ve siyasi yaklaşımlarını ele alırken; diğer yandan erken dönemde hem Protestan Reformcular hem de Katolik Kilisesi tarafından ne şekilde marjinalleştirildiğini ve sistematik olarak bastırılmaya çalışıldığını analiz etmektedir. Aynı zamanda, Anabaptistlerin Menno Simons (1496-1561) öncülüğünde, herhangi bir dominant dini veya siyasi gücün desteği olmaksızın nasıl örgütlendiğini ve teolojik kimliklerini koruyarak varlıklarını sürdürdüklerini incelemektedir.

Çalışmanın metodolojisi, disiplinler arası bir yaklaşım sunmaktadır. Hareketin teo-politik boyutları tarihsel analiz, teolojik yorumlama ve sosyolojik değerlendirme yöntemlerini bütünleştiren çok katmanlı bir perspektifle incelenmiştir. Araştırmada birincil kaynaklar (örn. Schleithem İnanç Bildirgesi) ile ikincil literatür (modern akademik çalışmalar) karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş; hareketin teolojik argümanları sistematik teoloji yöntemiyle, toplumsal etkileri ise tarihsel sosyoloji tekniğiyle irdelenmiştir. Özellikle Menno Simons sonrası dönüşüm sürecini anlamak için "eleştirel tarih yazımı" benimsenmiş, Katolik ve Protestan kaynaklarındaki betimlemeler ile Anabaptist kayıtları arasındaki gerilimler eleştirel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Nitel araştırma paradigmasına dayanan bu metodoloji, Reformasyon dönemi radikalizminin günümüz din-devlet ilişkileri bağlamında yeniden yorumlanmasına olanak tanımaktadır.

Araştırmanın ulaştığı temel bulguları şu şekilde özetlemek mümkündür: Anabaptistlerin vaftiz sakramentine "bilinçli olma" şartını ekleyerek bebek vaftizine karşı çıkmaları ve İsa'nın yaşamını örnek alarak faydalı işleri –salih amelleri– hakiki imanın bir parçası olarak görmeleri Reformcular tarafından kendi öğretilerine yönelik bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Bununla birlikte, Köylü Savaşları (1523-1525) sırasında Anabaptistler köylü ve çiftçileri desteklerken Protestanların prenslerin yanında yer alması –iki grup arasındaki ortak noktalara rağmen– Anabaptistlerin Protestanlar tarafından zulüm görmesinin başlangıcını oluşturmuştur. Ayrıca, Anabaptistlerin sadakati ve yemini yalnızca Tanrı'ya hasretmeleri ve devlet yönetiminde görev almayı reddetmeleri, özellikle Katolikler tarafından devlete ve toplumsal düzene yönelik köklü bir muhalefet olarak görülmüştür. Buradan hareketle, Anabaptistlerin her iki inanç grubu tarafından

hedef alınmasının temelinde, teo-politik yaklaşımlarının yattığı sonucuna varılmıştır.

Araştırmada ayrıca, belli bir dönem yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Anabaptist hareketin yeniden canlanmasında ve günümüze kadar ulaşmasında en etkili ismin Menno Simons olduğu tespit edilmiştir. Simons'un geliştirdiği "cemaat kardeşliği", "barış" ve "hoşgörü" temelli teolojik yaklaşımın yanı sıra, siyasi otoritelerle kurduğu diyalog odaklı stratejiler, günümüz Anabaptist hareketinin hem teolojik hem de sosyolojik karakterinin oluşumunda belirleyici rol oynamıştır. Dikkat çekici olan başka bir husus ise, Simons'un düşünsel mirasının etkisi yalnızca Anabaptist geleneğiyle sınırlı kalmamış, çeşitli modern dini ve siyasi hareketler için de ilham kaynağı haline gelmiştir. Bu bulgular ışığında 16. yüzyıl Reform dönemindeki Katolik karşıtı tüm hareketlerin monolitik bir Reformasyon süreci içerisinde değerlendirilmesinin metodolojik bir hata olduğu, Anabaptist örneği üzerinden açıkça görülebilmektedir. Nitekim bu durum, Reform dönemi hareketlerinin taşıdığı heterojen yapıyı ve birbirinden keskin biçimde ayrılan teolojik-politik duruşları anlamak açısından kritik bir örnek oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma Reformasyon döneminin radikal kanadını teo-politik bir perspektifle inceleyerek erken modern Avrupa'daki dini çoğulculuk ve hoşgörüsüzlük tartışmalarına özgün bir katkı sunmaktadır. Disiplinlerarası bir yaklaşımla Anabaptist hareketin tarihsel evrimini analiz etmenin yanı sıra; din-devlet ilişkileri, dini azınlıklara uygulanan baskı süreçleri ve alternatif inanç topluluklarının direnç stratejileri gibi temel sosyolojik meseleleri ele almaktadır. Araştırmanın bulguları tarihsel bir fenomen olarak Anabaptizm'in anlaşılmasını derinleştirirken; çağdaş dini radikalizm, pasifist eğilimler ve din-otorite gerilimlerine tarihsel perspektif kazandırmaktadır. Reformasyon'un çok katmanlı doğasını ortaya koyan bu çalışma, özellikle Anabaptist deneyimin modern din özgürlüğü ve vicdan hürriyeti mücadeleleri için sunduğu kritik referansları vurgulayarak alana yenilikçi bir bakış açısı getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Kilise, Reformasyon, Anabaptizm, Radikal Reform, Bebek Vaftizi

Abstract

Emerging in Zurich during the early years of the Reformation in the first quarter of the 16th century and rapidly spreading across Switzerland, Germany, and Austria, the Anabaptist movement secured a significant place among groups seeking religious renewal. Dissatisfied with the reformers' concept of a "people's church," the Anabaptists pursued a deeper and more radical model of religious life. This quest led them to develop a radical theological stance, rejecting infant baptism, oath-taking, and the intertwining of religious and state structures. Moreover, their refusal to swear oaths, assume any role in governance, and their advocacy for the independence of local churches demonstrated a fundamental will aimed at reshaping social order. Consequently, they were perceived as a serious threat by both Protestants and Catholics, subjected to intense persecution, torture, and systematic suppression. Ultimately, their communal existence became increasingly unsustainable.

This study examines the theological, social, and political approaches of the movement while analyzing how it was marginalized and systematically repressed

by both Protestant Reformers and the Catholic Church in its early stages. Additionally, it explores how the Anabaptists, under the leadership of Menno Simons (1496–1561), organized themselves without the support of any dominant religious or political power and sustained their existence while preserving their theological identity.

The methodology of this study adopts an interdisciplinary approach. The theo-political dimensions of the movement are analyzed through a multilayered perspective integrating historical analysis, theological interpretation, and sociological evaluation. Primary sources (e.g., the Schleitheim Confession of Faith) and secondary literature (modern academic works) are comparatively examined. The theological arguments of the movement are assessed using systematic theology methods, while its social impacts are analyzed through historical sociology techniques. Especially, to understand the post-Menno Simons transformation, "critical historiography" is employed, and tensions between Catholic/Protestant accounts and Anabaptist records are evaluated through critical analysis. Grounded in qualitative research, this methodology allows for a reinterpretation of Reformation-era radicalism in the context of contemporary religion-state relations.

Key findings of the research can be summarized as follows: The Anabaptists' rejection of infant baptism by adding a "conscious commitment" requirement to the sacrament of baptism, along with their emphasis on good works —modeled after Jesus' life— as an integral part of true faith, was perceived by Reformers as a challenge to their own doctrines. Furthermore, during the Peasants' War (1523–1525), while Anabaptists supported peasants and farmers, Protestants sided with the princes—despite some shared beliefs—marking the beginning of Anabaptist persecution by Protestants. Additionally, the Anabaptists' dedication of loyalty and oaths solely to God and their refusal to participate in governance were seen by Catholics as fundamental opposition to the state and social order. Thus, it is concluded that the Anabaptists were targeted by both religious groups mainly due to their theo-political stance.

The study also identifies Menno Simons as the most influential figure in the revival and survival of the Anabaptist movement, which at one point faced near extinction. Simons' theological approach, based on "community brotherhood," "peace," and "tolerance," along with his dialogue-oriented strategies with political authorities, played a decisive role in shaping the modern Anabaptist movement's theological and sociological character. Notably, Simons' intellectual legacy extended beyond Anabaptism, inspiring various modern religious and political movements. These findings demonstrate that interpreting all Catholic-opposing movements of the 16th-century Reformation as part of a monolithic reform process is a methodological error, as clearly seen in the case of the Anabaptists. Indeed, this serves as a critical example for understanding the heterogeneous nature of Reformation movements and their sharply divergent theological-political positions.

In conclusion, this study examines the radical wing of the Reformation from a theo-political perspective, offering an original contribution to debates on religious pluralism and intolerance in early modern Europe. Through an interdisciplinary approach, it analyzes the historical evolution of the Anabaptist movement while

addressing key sociological issues such as church-state relations, the suppression of religious minorities, and resistance strategies of alternative faith communities. The findings of the research deepen the understanding of Anabaptism as a historical phenomenon while providing historical perspective on contemporary religious radicalism, pacifist tendencies, and religion-authority tensions. By highlighting the multilayered nature of the Reformation, this study introduces an innovative viewpoint to the field, particularly emphasizing the critical references that the Anabaptist experience offers for modern struggles over religious freedom and liberty of conscience.

Keywords: History of Religions, Church, Reformation, Anabaptism, Radical Reformation, Infant Baptism

Giriş

Katolik Kilisesi ve Protestan mezhepleri kendilerini "devlet kilisesi" (*ecclesia magistratus*) modeliyle özdeşleştirirken, tarihsel literatürde "Radikal Reformasyon" olarak sınıflandırılan Anabaptizm, söz konusu resmi kilise modelinin teolojik ve pratik eksikliklerini kökten eleştirerek apolitik ve gönüllü katılıma dayalı alternatif bir cemaat modeli geliştirmiştir. Anabaptistler Martin Luther (ö. 1546) ve Ulrich Zwingli'nin (ö. 1531) reform çabalarını yetersiz bularak dini otoritenin kurumsallaşmasına, siyasi iktidarın dini araçsallaştırma işlevine ve vaftiz pratiğinin sosyolojik boyutuna radikal itirazlar yöneltmişlerdir. Bu hareket monolitik bir yapıdan ziyade; klerikal hiyerarşiyi reddeden, şiddet karşıtı (*pasifist*) eğilimler taşıyan ve eskatolojik bir toplum tasavvuru geliştiren heterodoks grupların kolektif ifadesi olarak tezahür etmiştir. Başka bir ifadeyle, Anabaptistlerin temel motivasyonu sadece kurumsal protestoyla sınırlı kalmamış; aksine Augustinusçu "Tanrı Şehri" (*Civitas Dei*) idealinin erken dönem cemaatlerinde yeniden inşasını hedeflemiştir. Anabaptistlerin başlangıçtaki amacı, müntesiplerinin Roma Katolikleri veya diğer Protestanlarla ilişki kurmalarının yasaklanacağı tamamen ayrı bir kilise yaratmaktır¹. Bu bağlamda hareket 16. yüzyıl Avrupası'ndaki sosyo-politik düzene yönelik pasif direnişin ötesinde alternatif bir kutsal toplum paradigması önermiştir.

Anabaptizm, kısa süre içinde başta "Aşağı ülkeler"² olmak üzere Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde –genellikle– din adamı olmayan (lâik) vaizlerin öncülüğünde kurulan cemaatler aracılığıyla yayılmaya başlamıştır. Ancak hem dini (Katolik ve Protestan) hem de dünyevi otoriteler bu hareketi tehdit olarak göyerek heretiklik, devrimci ve ihtilalci olmakla itham etmiştir. Neticede, Anabaptistler kendilerine uygulanan baskı ve zulümlere rağmen hareketlerini sürdürmeyi başarmış ve 17. yüzyıldan itibaren fikirlerini daha rahat ifade edebilecekleri Kuzey Amerika'ya göç etmişlerdir. Bu göç, Anabaptizm'in bir topluluk ve inanç olarak varlığını sürdürebilmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Katolikliğin yeknesak yapısına karşılık, Reform hareketinin, ilk yıllarından itibaren çeşitlenmesiyle birlikte sayısız alt hareketler doğduğu ve bu çeşitliliğin günümüze kadar devam ettiği bilinmektedir. Bu çeşitliliğin önemli bir parçasını oluşturan Anabaptistler,

¹ Hans Martin Maurer – Kuno Ulshöfer, *Johannes Brenz und die Reformation in Württemberg* (Stuttgart und Aalen: Konrad Theiss Verlag, 1970), 173.

² Aşağı Ülkeler" (*Low Countries / De Nederlanden / Les Pays-Bas*) ifadesi günümüzde Benelüks ülkeleri için kullanılan tarihî ve coğrafi bir terimdir ve şu üç ülkeyi kapsar: Belçika, Hollanda, Lüksemburg. Bu ad, coğrafi olarak bu ülkelerin Avrupa'nın deniz seviyesine çok yakın veya aşağısında yer alması nedeniyle verilmiştir. Bu ülkeler Reformasyon döneminde dini ve siyasi çalkantıların en yoğun yaşandığı bölgeler arasındadır. Bk. *WorldAtlas*, "Low Countries" (Erişim 20 Nisan 2025).

vaftiz anlayışlarında köklü bir yenilik yapmış ve yalnızca yetişkinlerin vaftiz edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca, doğduğunda vaftiz edilen çocukların, büyüdüklerinde yeniden vaftiz edilmeleri gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu radikal görüşleri nedeniyle Anabaptistler hemen hemen tüm reform önderleri tarafından dışlanmış, buna rağmen, varlıklarını günümüze kadar sürdürmeyi başarmışlardır.

1. Anabaptist Hareketin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

16. yüzyılın en önemli radikal hareketlerinden biri olarak kabul edilen Anabaptizm, “nevzuhur” bir hareket değildir. *Unitas Fratrum*'a³ kadar uzandığı kabul edilen bu hareket, İsviçre ve Almanya'nın çeşitli bölgelerinde farklı liderler altında ortaya çıkmış ve özellikle Almanya'daki Çiftçi İsyanları (1522-1526) sırasında hızla gelişmiştir⁴. Yapılan son araştırmalar, Anabaptizm'in tek bir kaynaktan çıkmadığını, aksine çeşitli liderlerin etkisi altında farklı koşullarda gerçekleşen "radikal reformlar" sonucunda ortaya çıktığını göstermiştir. Anabaptistler için genellikle üç kaynaktan söz edilmektedir: Bunlardan ilki, Almanya; Bu gruba Thomas Münzer (ö. 1525) ve Andreas Karlstadt (ö. 1541) örnek olarak verilebilir. İkincisi, İsviçre–Moravya; Bu grup Zwingli'nin Zürih'teki yakın çevresinden doğmuştur. Önemli üyeleri arasında ünlü matbaacı Christopfer Froschauer (ö. 1564), aristokrat bir aileden gelen Conrad Grebel (ö. 1526) ile Felix Manz (ö. 1527) bulunmaktadır. Son olarak, Ren bölgesi Anabaptistleri; Bunlar kökenlerini ve temel karakteristiklerini Melchior Hoffman'a⁵ (ö. 1543) borçludurlar⁶.

Anabaptizm hareketinin en önemli kurucularından biri olan Melchior Hoffman, özellikle müntesiplerini “yeniden” vaftiz etmeye yönelik çalışmalarıyla hareketin gelişmesine katkıda bulunmuş ve bu özellik Anabaptistleri sadece Katoliklerden değil, aynı zamanda Protestanlardan da ayırmıştır⁷. Tartışmaların odağında bebek vaftizi⁸ olsa da arkasında çok daha farklı bir Hıristiyanlık görüşü yer almaktadır. Anabaptistler, idealize

³ *Unitas Fratrum* (Kardeşlik Birliği); 15. yüzyılda Bohemya'da (günümüz Çek Cumhuriyeti) Jan Hus'un öğretilerine dayanarak kurulan bir Hıristiyan dini topluluktur. Bu hareket, Hussitler ile bağlantılı olup Katolik Kilisesi'ne karşı bir reform hareketi olarak ortaya çıkmış, zamanla bağımsız bir topluluk haline gelmiştir. 1457'de kurulan bu topluluk Yeni Ahit'e dayalı yaşam, vaftiz ve ayinlerde basitlik, eşitlik ve Yeni Ahit'in yerel dillere çevirisini savunmuştur. Katolik Kilisesi tarafından sapkın olarak görülen *Unitas Fratrum* 1620'de büyük baskılara uğramış ve birçok üyesi öldürülüp sürgün edilmiştir. Bugün bu topluluğun mirası Moravya Kilisesi/Kardeşliği (*Moravian Church*) olarak devam etmektedir. Moravya Kardeşliği, misyonerliğe önem vermenin yanında, toplumsal eşitlik ve dini hoşgörü gibi değerleri öncelemektedir. Bk. T. Hargan, “Moravian Church”, *New Catholic Encyclopedia* (Palatine: Jack Heraty&Associates, Inc., 1981) IX/1134-1136.

⁴ Carter Lindberg, *Avrupa'da Reform Tarihi*, çev. Özgür Umud Hoşafçı (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2014), 196.

⁵ Güney Almanya'nın *Swabia* bölgesinde doğan Melchior Hoffmann (ö. 1543), başlangıçta Lutherci reformu desteklemiş, ancak 1527'den sonra gördüğünü iddia ettiği vizyonlar sonucu Luther'in görüşlerinden ayrılan “lâik” ve tutkulu bir vaiz haline gelmiştir. Hoffmann, özellikle *apokaliptik* vaazlarıyla tanınmış ve dünyanın sonunun 1533'te geleceğini iddia etmiştir. Ayrıca, sadece yetişkinlerin vaftiz edilmesi gerektiğini savunmuş, Hıristiyan inancının eskatolojik yönünü vurgulamıştır. En büyük amacı Tanrısal bir devlet kurmak olduğundan yaşadığı Strasburg'u "Yeni Kudüs" olarak kabul etmiştir. Onun etkili hitabeti dönemin kıtlık ve sefalet gibi olumsuz koşullarıyla birleşince, *apokaliptik* mesajları halk arasında geniş yankı uyandırmıştır. Hoffmann'ın radikal fikirlerinin Münster'deki Anabaptistlerin felaketine yol açtığı kabul edilmektedir. Bk. Volker Leppin, “Hoffmann, Melchior”, *Religion Past & Present*, ed. Hans Dieter Betz (Leiden – Boston: Brill, 2007), 6/198-199.

⁶ W. J. M'glothlin, “Anabaptism”, *Encyclopedia of Religion and Ethics*, Ed. James Hastings (Edinburg: T. & T. Clark, 1981), I/406-412.

⁷ G. Barker, *O'nun İzinde– Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi* (İstanbul: Zafer Matbaası, 1985), 122.

⁸ Hıristiyanlık'ta bebek vaftizi tartışmaları için bkz. Halil Temiztürk, “Hıristiyanlıkta Bebek Vaftizinin Meşruiyeti Üzerine Tartışmalar”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 27-46.

ettikleri "*corpus Christianum*" (Hıristiyan ulusu) için toplumu ikna edemediklerin farkına vardıklarında, devletle olan bağlarını koparmış ve gönüllü üyelerden oluşan yerel cemaatlere dönüşmüşlerdir. Vaftiz ile başlayan ve din-devlet ilişkisindeki farklı görüşlerle devam eden bu süreç, onları neredeyse tüm Hıristiyan kurumlarından radikal bir kopuşa götürmüştür⁹.

Zürih'te ortaya çıkan Anabaptistler, başlarda Zürih reformcusu Zwingli'yi destekleseler de onun Hümanizm'e dayalı eğitim ve uygulamalara ağırlık vermesine şiddetle karşı çıkmışlardır. 1523 yılından itibaren, Reformasyon'un mevcut sivil düzene bağlanarak ilerlemesi, özellikle İsviçre'nin Almanca konuşan bölgelerinde Anabaptistlerin sert muhalefetiyle karşılaşmıştır. Zwingli ise onların bebek vaftizine karşı çıkmalarını, sokak vaazları ve tartışmalarını öteden beri Yeni Ahit'i itibarsızlaştıran yaklaşımlar olarak görmüştür. Din-devlet ilişkilerine bakışlarındaki farklılıkların giderek sertleşmesi, Zwingli'nin radikal fikirli bu insanları toplum için bir tehdit olarak görmesine yol açmış ve Zürih Kilisesi'nden aforoz edilmelerini hızlandırmıştır¹⁰.

Anabaptistlerin ayrışma süreci, özellikle radikal reformcu Thomas Münzer'in Köylü Savaşları sırasında liderliği almasıyla önemli bir dönüm noktası yaşamıştır. Martin Luther, Ulrich Zwingli, Philipp Melancthon (ö. 1560) gibi pek çok reformcu, prenslerin tarafında yer alırken, bu durum Protestanlarla Anabaptistler arasında bağların tamamen kopmasına neden olmuştur¹¹. Böylece Katoliklerden sonra Protestanlar tarafından da tamamen dışlanan Anabaptistlerin binlercesi, özellikle 1529'daki II. Speyer Diyeti'nden sonra mahkemeye bile çıkarılmadan sürülmüş ya da öldürülmüştür¹².

Kendisini Tanrı'dan vahiy alan bir peygamber olarak gören Melchior Hoffman'ın kehanetlerinin gerçekleşmemiş olması müntesiplerini "dava"larından vazgeçmek bir yana, ona daha sadakatle sarılmalarına yol açmıştır. Zürih'ten sürüldükten sonra, Anabaptistler çeşitli kentlerde varlık göstermiş ve sonunda kuzeydeki Münster kentini "yeni Kudüs" olarak kabul etmişlerdir. Ancak, burada yaşadıkları "Münster felaketi" (1535)¹³, onların tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Öteden beri, Anabaptistleri "fitneciler" ve "toplumsal düzeni altüst etmeye çalışan bozguncular" olarak gören Katoliklerde Münster bozgunundan sonra yalnızca Anabaptistlere değil, tüm Protestanlara karşı öfkelerinin arttığı gözlenmiştir. İlginç olan, Anabaptistlere yönelik zulmün hem Katolikler hem de Protestanlar tarafından ortak bir şekilde benimsenmesidir. Ayrıca, Münster felaketi, her iki inanç grubu

⁹ Hatice Keleş, "Luther'i Sosyal ve Siyasi Reforma da Zorlayan Anabaptistlerin Sindirilmesi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (Haziran 2021), 44.

¹⁰ Yusuf Taş, *Hümanist Protestanlık – Johannes Brenz ve Reform* (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2023), 328.

¹¹ Kirsten Birkett, *Reform'un Özü*, çev. Onur Yöş (İstanbul: Bütün Dünya Kitaplığı, 2003), 49-54.

¹² Luther başta olmak üzere Anabaptistlere karşı çıkan reformcuların çoğu, başlangıçta onlara hoşgörülle yaklaşılmasını savunurken, sayılarının artması ve fikirlerinin radikalleşmesi (bunda Köylü Savaşları'nın etkisi büyüktür) üzerine prenslere, Anabaptistlerin cezalandırılmaları hatta öldürülmeleri gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bk. Barker, *O'nun İzinde– Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi*, 123.

¹³ Münster'e yerleştikten sonra, yönetimden memnun olmayan esnafın da desteğiyle gücü ele geçiren Anabaptistler bebek vaftizini onaylayanları, kent yöneticilerini ve aristokratları kovan ve malvarlıklarını yoksullara dağıtan devrimci bir yönetim kurmuşlardır. Ancak Münster piskoposu, Hessen kontu I. Philipp (hük. 1504-1567) başta olmak üzere komşu prenslerin yardımıyla bir ordu kurarak 1535 yılında kenti Anabaptistlerden kurtarmış, ancak büyük bir katliama yol açmıştır. Bk. Richard Stauffer, *Reform*, çev. Cem Muhtaroglu (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993), 48-50.

tarafından uzun yıllar boyunca Anabaptistlerin aleyhine bir "propaganda" aracı olarak kullanılmıştır¹⁴.

Hoffman'ın hataları ve aşırılıkları karşısında dehşete kapılan Protestanlar, Anabaptistlerle aralarındaki farklılıkları belirgin bir şekilde ortaya koyma çabası içine girmişlerdir. Bu bağlamda, 1536 yılında Luther, *Yöneticilerin Anabaptistleri Bedensel Cezalara Çarptırmaları Gereği (Dass die Obrigkeit über die Wiedertäufer mit dem Schwert handeln soll)* başlıklı bir bildiri yayınlamıştır. Aynı dönemde, Johannes Calvin de (ö. 1564) Fransa Kralı I. François'ya (hük. 1515-1547) yazdığı mektupta, kendilerinin asiler ya da ihtilalciler olmadığını ifade ederek, Protestan hareketini bu tür suçlamalardan aklamaya çalışmıştır. Melanchthon ise Tevrat'ta yalancı peygamberlerin ölümle cezalandırılması gerektiğine dair hükümlere atıf yaparak, isyana karışan Anabaptistlerin de ölümle cezalandırılması gerektiğini savunmuştur. Melanchthon'a göre bu görüşün temelinde, Anabaptist liderlerin çoğunun ya kendilerini peygamber ilan etmesi ya da takipçilerinin onları peygamber olarak görmesi yatmaktadır¹⁵. Reform hareketinin bir yansıması olan Anabaptistler zamanla dini ve siyasi anlamda radikal/muhafız bir tavır benimsemiş, bu nedenle hem Katoliklerin hem de Protestanların sert tepkilerini üzerine çekmişlerdir. İki tarafın da desteğini alamayan bu grup, kısa sürede yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum karşısında, toplumsal beklentilerini radikal bir şekilde değiştirerek siyasetten ve her türlü güç odağından uzak durmayı tercih etmişlerdir. Artık kendilerini "şiddet karşıtı, barışsever Hristiyan kardeşler" olarak tanımlamış ve tarım ve ticaretle uğraşarak sadece varlıklarını devam ettirmeye odaklanmıştır¹⁶.

Reform hareketi içinde dikkat çekici bir çelişki göze çarpmaktadır: Anabaptistlere karşı çıkan reformcular, bu grupla nasıl mücadele edileceği konusunda ortak bir strateji geliştirememişlerdir. Örneğin onların ağır şekilde cezalandırılmalarını, hatta öldürülmelerini savunan Luther, Zwingli ve Melanchthon'un aksine, Güney Almanya'nın önemli reformcularından Johannes Brenz (ö. 1570), hiçbir zaman Anabaptistler veya diğer heretik gruplar için ölüm cezasını savunmamıştır. Çünkü Anabaptistlerin savundukları inanç ve görüşler, Brenz'in gözünde "heretik" olmak için yeterli değildir. Üstelik Brenz, onları sadece Kutsal Kitap'ı yanlış yorumlayan "basit fikirli" ya da "cahil" insanlar olarak gördüğünden, ölümle cezalandırılmayı hak etmediklerini ve sürgünden daha ağır bir ceza verilmesinin adil olmayacağını savunmuştur. Ayrıca, Brenz onların yemin etmeyi reddederek ve sivil toplumla ilişkilerini azaltarak zaten kendilerini cezalandırdıklarını ifade etmektedir¹⁷.

2. Anabaptistlerin Teolojik, Sosyal ve Politik Yaklaşımları

Anabaptist hareketin öncülerini oluşturan "İsviçreli Kardeşler", 1527 yılında günümüzde İsviçre-Almanya sınırında bulunan Schleithem'da düzenledikleri ilk sinodda bazı temel kararlar almışlardır. "Schleithem İnanç İtirafnamesi"¹⁸ olarak adlandırılan bu

¹⁴ Carter Lindberg, *Avrupa'da Reform Tarihi*, çev. Özgür Umut Hoşafçı (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2014), 209.

¹⁵ Taş, *Hümanist Protestanlık*, 330.

¹⁶ Jaques Waardenburg, "Reform", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 29/530-532.

¹⁷ Onun bu konudaki mottosu kısaca şöyledir: siyasi otorite kendisine karşı gelenleri cezalandırabilir, ancak Tanrı'ya karşı gelenler İncil'e havale edilmelidir. Bk. Andreas Maisch, "Die Ordnung der Evangelischen Kirche in Hall", *Johannes Brenz 1499 – 1570 Prediger - Reformator – Politiker*, ed. Isabelle Fehle (Ulm: Süddeutsche Verlagsgesellschaft, 1999), 79.

¹⁸ Schleithem İtirafnamesi, bilinen ilk Anabaptist itirafnamesidir. 24 Şubat 1527'de İsviçre'nin Schaffhausen yakınlarındaki Schleithem'da düzenlenen bir sinodda hazırlanan bu itirafname, "Brüderlich Vereinigung"

kararlar, devam eden bir etki yaratmış ve özellikle ilk yedi madde Anabaptistlerin teolojik paradigmasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Anabaptistler kurtuluş sürecinde litürji ve ayinden ziyade, yaşamlarında İsa-Mesih'in öğretilerine odaklansalar da sakramentler arasında vaftiz ve komünyona özel bir anlam yüklemişlerdir. Bu genel bilgilerden sonra, Anabaptistlerin bazı temel yaklaşımlarına kısaca değinilebilir:

1. Kutsal Kitap: Anabaptistler, Hıristiyan teolojisinin temelini oluşturan Kutsal Kitap'ı inançlarının ve yaşamlarının esas kaynağı olarak kabul ederler. Eski Ahit'in Yeni Ahit ışığında yorumlanması gerektiğine inanarak bu konuda diğer Protestan gruplarla benzer bir yaklaşım sergilerler. Bununla birlikte, iyi eylemleri gerçek imanın tezahürü olarak görmeleri, onları diğer Reform hareketlerinden ayıran önemli bir teolojik farklılık oluşturmuştur. Bu *soteriyolojik* yaklaşım, Katolik Kilisesi'nin "iman ve eylemler" (*fides et opera*) doktriniyle belirgin paralellikler sergilemekte ve böylece Anabaptistleri Protestan teolojisinin genel eğilimlerine kıyasla Katolik öğretiye daha yakın bir konuma yerleştirmektedir¹⁹.

2. Teslis (Üçleme): Hıristiyanlığın özünü oluşturan ve kurtuluş paradigmasının temel bir unsuru olan "teslis" doktrininde Anabaptistler İsa'nın tanrılığını reddetmeden, aynı zamanda onun insanlık boyutuna da vurgu yaparak, bu anlayışı yerleşik Hıristiyan teolojisinden farklı bir şekilde yorumlamışlardır²⁰.

3. Vaftiz: Katolik Kilisesi'ne göre, vaftiz kurtuluşun "araçsal" bir nedeni iken, Reformasyon teolojisi bu görevi yalnızca Mesih'e iman (*solus Christus*) ile ilişkilendirir²¹. Anabaptistler için ise vaftiz, kişinin Hıristiyan inancını kabul ettiğini açıkça itiraf ettiği ve yerel kilise topluluğuna katılımını sağlayan bir sakrament olarak öne çıkmaktadır. Onlara göre, birey günahlarından tövbe edip vaftiz olduğunda yeniden doğmuş kabul edilir. Bu yeniden doğma anlayışı, günümüzde de önemli bir teolojik unsur olarak varlığını sürdürmektedir. Anabaptistler, vaftizin bilinçli bir şekilde gerçekleştirilen sakramental bir eylem olduğuna inanır ve çocuklukta yapılan vaftizlerin geçerliliğini kabul etmezler. Bu anlayışa göre, "yenilenmiş iman"ın bir gereği olarak vaftiz, yalnızca zihinsel hazırlık, ruhsal

(Kardeşlik Birliği) olarak bilinmektedir. İlk yedi maddesi Anabaptistlerinin belirli ilkelerini özetlemektedir. Bu yedi madde şunlardır:

- 1. Vaftiz (Yetişkin Vaftizi):** Yalnızca iman ikrarında bulunabilen yetişkinlerin vaftiz edilebileceğini savunur ve bebek vaftizini reddeder (Anabaptist kimliğinin temelini oluşturur).
- 2. Afroz (Cemaatten Çıkarma):** Günahkar üyelerin cemaatten dışlanmasını öngörür. Toplumsal saflığı korumayı amaçlar (Mt. 18:15-17 referans alınır).
- 3. Ekmek-Şarap Ayini (Komünyon):** Yalnızca vaftizli ve afroz edilmemiş üyelerin katılımına izin verir. Katolik/Protestan ayinlerinden ayrışmayı vurgular.
- 4. Dünyevi Olandan Ayrışma:** Kötülüğe dönüşebilecek seküler faaliyetlerden (örn. siyaset, askerlik vs.) uzak durulmasını emreder.
- 5. Cemaat Liderleri (Pastörler):** Liderlerin "erdemli yaşam süren, ahlaken örnek kişiler" olması gerektiğini belirtir, klerikal hiyerarşiyi reddeder ve görev ücreti alınmaz.
- 6. Şiddet Karşıtlığı (Pasifizm):** Savaş, askerlik ve yemin etmeyi yasaklar.
- 7. Yemin Yasağı:** Yeminin İncil'deki "Hiçbir şeye yemin etmeyin" (Matta 5:34-37) emrine aykırı olduğunu savunur; yerine "evet evettir, hayır hayırdır" ilkesini koyar. Schleithem İnanç Bildirgesi için bk. Michael Sattler, *İsa Mesih'in Bir Tanığı*, Çev. Hande Taylan (İstanbul: Gerçeğe Doğru Kitapları, 2009), 7-11.

¹⁹ Taş, *Hümanist Protestanlık*, 331.

²⁰ Taş, *Hümanist Protestanlık*, 331.

²¹ R.C. Sproul, *Bilinmeyen Lütuf – Reform Teolojisinin Kalbi*, çev. H. Taylan (İstanbul: Kaya Basım Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti, 1999), 66.

arınma ve dini uyanışı tecrübe etmiş yetişkinlere uygulanabilir²². Anabaptistler, Hıristiyan topluluğuna katılmanın sadece İsa Mesih yoluyla kurtuluşa ereceğini kabul eden ve vaftiz edilmeyi gönüllü olarak talep eden bireylere münhasır olduğuna inanırlar²³. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, bebek vaftizini reddetmek, Orta Çağ'da Kilise ve devletin birlikteliğine muhalefet olarak değerlendirilmiş ve bu görüş, Anabaptistleri hem diğer Protestan gruplardan hem de Katoliklerden ayıran ortak bir özellik haline gelmiştir²⁴.

4. Komünyon (Ekmek-Şarap Ayini): Hıristiyan ibadetinin merkezi bir ögesi olan komünyon tüm Hıristiyan toplulukları tarafından Markos 14:12-25 ve 1. Korintliler 10:16'da yer alan ifadelerle dayandırılmaktadır²⁵. 16. yüzyıldaki çoğu Anabaptist, komünyonu Mesih'in hatırasını anmak amacıyla kutlanan bir ayin olarak değerlendirmiştir. Bu görüş, "radikal reform" hareketinin temel inançlarından birini oluşturmaktadır. Anabaptistler, Roma Katolikleri ve Lutherci reformcuların, ayin sırasında İsa Mesih'in "gerçekten" var olduğuna dair inançlarını reddetmişlerdir. Katolikler ve Lutherciler, ekmek-şarap ayinini, Mesih'in ruhsal anlamda gerçek kanını içmek ve etini yemek olarak yorumlarken, Anabaptistler bu anlayışı kabul etmemiştir. Anabaptistlere göre komünyon, Mesih'in çarmıhta çektiği acılara "şükran" sunmak ve onun hatırasını yad etmek amacıyla kutlanan sembolik bir ayindir²⁶. Ayrıca, Anabaptistler bu ayine büyük bir önem atfetmişlerdir. Bunun

²² Vaftiz, Anabaptist teolojide "yenilenmiş" bir cemaatin işareti olarak kabul edilir ve cemaate kabul yalnızca Mesih'in müritlerine açıktır. "Müritlik", ancak Kutsal Ruh'un yönlendirmesi ve Tanrı'nın inayeti aracılığıyla mümkündür. Bk. M'glothlin, "Anabaptism", 1/410.

²³ Anabaptist önderlerinden Menno Simons, Kutsal Kitap'ta Mesih'in bebekken vaftiz olduğuna dair herhangi bir ifadeye rastlamadığını ve havarilerin de böyle bir uygulama gerçekleştirmediklerini belirterek bebek vaftizinin sonradan insanlar tarafından uydurulmuş bir uygulama olduğunu savunmuş ve bunun Mesih'in öğretilerinden sapma teşkil ettiğini ifade etmiştir. Simons, bebek vaftizinde Romalılar 6:3 ve 1. Petrus 3:20-21'de yer alan anlamların yerine getirilemeyeceğini vurgulamıştır. Ayrıca, ilk yetişkin vaftizi Conrad Grebel (öl. 1526) ve Felix Manz (öl. 1527) tarafından 21 Ocak 1525 tarihinde Zürih'te gerçekleştirilmiştir. Keleş, "Luther'i Sosyal ve Siyasi Reforma da Zorlayan Anabaptistlerin Sindirilmesi", 44.

²⁴ Protestanlık'ta sakramentler doktrini için bkz. Muhammet Tarakçı, *Protestanlık'ta Sakramentler* (Bursa: Emin Yayınları, 2012); Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık" mad. "Hıristiyan İnançları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17/345-348;

²⁵ Markos 14:12-25: Fısh kurbanının kesildiği Mayasız Ekmek Bayramı'nın ilk günü öğrencileri İsa'ya, "Fısh yemeğini yemen için nereye gidip hazırlık yapmamızı istersin?" diye sordular. O da öğrencilerinden ikisini şu sözlerle önden gönderdi: "Kente gidin, orada su testisi taşıyan bir adam çıkacak karşınıza. Onu izleyin. Adamın gideceği evin sahibine şöyle deyin: 'Öğretmen, öğrencilerimle birlikte Fısh yemeğini yiyeceğim konuk odası nerede?' diye soruyor.' Ev sahibi size üst katta döşenmiş, hazır büyük bir oda gösterecek. Orada bizim için hazırlık yapın." Öğrenciler yola çıkıp kente gittiler. Her şeyi, İsa'nın kendilerine söylediği gibi buldular ve Fısh yemeği için hazırlık yaptılar. Akşam olunca İsa Onikiler'le birlikte geldi. Sofraya oturmuş yemek yerlerken İsa, "Size doğrusunu söyleyeyim" dedi, "Sizden biri, benimle yemek yiyen biri bana ihanet edecek." Onlar da kederlenerek birer birer kendisine, "Beni demek istemedin ya?" diye sormaya başladılar.. İsa onlara, "Onikiler'den biridir, ekmeğini benimle birlikte sahana batırandır" dedi. "Evet, İnsanoğlu kendisi için yazılmış olduğu gibi gidiyor, ama İnsanoğlu'na ihanet edenin vay haline! O adam hiç doğmamış olsaydı, kendisi için daha iyi olurdu." İsa yemek sırasında eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve, "Alın, bu benim bedenimdir" diyerek öğrencilerine verdi. Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine verdi. Hepsı bundan içti. "Bu benim kanım" dedi İsa, "Birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır. Size doğrusunu söyleyeyim, Tanrı'nın Egemenliği'nde yenisini içeceğim o güne dek, asmanın ürününden bir daha içmeyeceğim." Bk. *Kutsal Kitap-Eski ve Yeni Antlaşma: Tevrat, Zebur, İncil* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Yayınları, 2009), Mar. 14:12-25.

Ayrıca bk. 1. Korintliler 10:16: "Tanrı'ya şükrettiğimiz şükran kâsesiyle Mesih'in kanına paydaş olmuyor muyuz? Bölüp yediğimiz ekmekle Mesih'in bedenine paydaş olmuyor muyuz?"

²⁶ Bu bağlamda Karlstadt "komünyon"un anlamı üzerine iki ayrı kitapçık yazmıştır. O, Katolik ve Luthercilerin bu ayini uygulama şekillerini Orta Çağ'a ait heretik bir uygulama olarak değerlendirmiştir. Karlstadt, ekmek ve şarap ayinini Mesih'in çektiği acıların hatırlanması amacıyla düzenlenen bir anma yemeği olarak görmüştür.

bir göstergesi de topluluğun saflığının korunabilmesi amacıyla günahkar ya da kiliseden dışlanmış üyelerin ayine katılmalarının engellenmesidir²⁷.

5. Kilise Doktrini: 16. yüzyıl Anabaptistlerini hem Katolikler hem de diğer Protestanlardan belirgin şekilde ayıran konulardan biri de "kilise"ye bakışlarıdır. Anabaptist hareketin ortaya çıkmasına yol açan temel ayrılık noktası genellikle vaftizle ilişkilendirilse de aslında devletle kilisenin birbirlerinden kesin bir şekilde ayrılması olarak söylenebilir. Zira Anabaptistler, devletle kilisenin birleşmesinin, özellikle İmparator Konstantin (hük. MS 306-337) döneminden itibaren Hristiyan toplumların doğru yoldan sapmalarına neden olduğuna inanmışlardır. Onlar kilise, toplum ve sivil otoritenin bir arada harmanlandığı Orta Çağ Hristiyan toplumsal düzenini tümüyle reddetmişlerdir²⁸. Aynı zamanda, diğer Protestan kiliselerin de devlete bağlı hareket ettiklerini düşündüklerinden, bu kiliseleri İsa'nın yolunu takip eden gerçek bir cemaat olarak kabul etmemişlerdir. Onlar için, içinde çok sayıda "iki yüzlü"nü barındırma ihtimali olan bir topluluk, İsa'nın hakiki takipçilerini temsil etmemektedir²⁹. Anabaptistler, Kilisenin kültürel değerlerden, devletten ve dünyevi işlerden tamamen bağımsız olması gerektiğini savunmuşlar; hayatlarını yalnızca Mesih'in yoluna adanmış müritlerden oluşan bir cemaat inşa etmeyi hedeflemişlerdir. Bu açıdan Anabaptistlerin amacı, inananlar topluluğunun önderleriyle birlikte hiyerarşisiz ve kardeşlik ruhu taşıyan bağımsız bir cemaat/kilise kurmaktır. Kurtuluş da yalnızca bireysel bir çaba aracılığıyla değil, aynı zamanda kardeşlik hukuku üzerine kurulan cemaat (kilise) aracılığıyla gerçekleşecektir³⁰.

6. Eskatoloji Öğretisi: Anabaptist hareket, erken evresinde belirgin bir millenarist (kıyametçi/binyılcı) eskatoloji ile şekillenmiştir. Hareketin ilk dönem önderlerinden Melchior Hoffman, Mesih'in yakın zamanda döneceği inancını vurgulayarak, toplumsal ve dini bir dönüşüm beklentisini teolojisinin merkezine yerleştirmiştir. Ancak bu radikal eskatolojik beklenti, 1534-1535 "Münster Felaketi" sırasında Jan Matthijs (ö. 1534) ve Jan van Leyden (ö. 1536) öncülüğünde silahlı bir ayaklanmaya evrilerek hareketin şiddetle ilişkilendirilmesine yol açmıştır.

1540'lardan itibaren Anabaptist hareket, "post-millenarist" bir dönüşüm geçirmiştir. Münster'deki radikal yaklaşımın çöküşünün ardından, Menno Simons ve Dirk Philips (ö. 1568) gibi liderler, hareketi daha pasifist ve teolojik olarak sistematik bir çizgiye taşımışlardır. Bu yeni aşamada, ani bir Mesih dönüşü beklentisi yerine, çileci bir sabır teolojisi öne çıkmıştır. İnananların dünyadaki acıları ve mücadelesi, nihai kurtuluşun bir parçası olarak yorumlanmış, böylece hareketin toplumsal meşruiyeti güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu dönüşümle birlikte, Anabaptist teolojinin merkezine İsa'nın çarmıhtaki zaferi ve ilahi adaletin nihai galibiyeti yerleştirilmiştir. Kıyamet inancı korunmakla birlikte, bu beklenti artık aktif bir devrimci umuttan ziyade, sükûnet ve metanetle beklenen bir ilahi

Bu görüş, yalnızca ona ait olmayıp diğer Anabaptistlerin de benimsediği bir yorum biçimi olarak kabul edilmiştir. Bk. Keleş, "Luther'i Sosyal ve Siyasi", 13.

²⁷ Keleş, "Luther'i Sosyal ve Siyasi", 23.

²⁸ Orta Çağ'da kilise devlet ilişkilerinin tarihsel seyri için bkz. Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2009); İbrahim Korhan, *Katolik Kilisesi'nde Otorite Sorunu: Papalık ve Konsilyarizm* (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2024).

²⁹ Rufus M. Jones, "The Anabaptists and Minor Sects in the Reformation", *Harvard Theology Review* XI/3 (July 1918), 7.

³⁰ M'glothlin, "Anabaptism", 406-412.

tasarıya dönüşmüştür. Bu sayede hareket, erken dönemin coşkulu millenarizminden uzaklaşarak, daha istikrarlı, derinlikli ve kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Sonuç olarak, Anabaptist hareket başlangıçtaki radikal eskatolojik söylemden sistematik ve barışçıl bir Hıristiyan topluluğu idealine evrilmiştir. Bu geçiş, yalnızca teolojik bir olgunlaşma değil, aynı zamanda hareketin sosyo-politik bağlamda hayatta kalma stratejisi olarak da okunabilir. Menno Simons'un önderliğinde şekillenen bu yeni yaklaşım, Anabaptizm'in günümüze kadar süren pasifist ve cemaatçi karakterinin temellerini atmıştır³¹.

7. Sosyal ve Siyasi Yaklaşımlar: Bazı Hıristiyan mezhepleri yalnızca İsa-Mesih'in ölümüne, acı çekmesine ve dirilişine odaklanırken Anabaptistler, bu kurtarıcı eylemlerin yanı sıra; İsa'nın hayatını, öğretilerini ve özellikle Dağdaki Vaaz'ı da merkezi bir konumda ele almışlardır. Anabaptistler için esas olan, İsa-Mesih'in yaşamını ve öğretilerini hayata geçirmek, başka bir deyişle, Yeni Ahit'te yer alan "mutluluk çağı"nı somut bir şekilde yaşantıya dönüştürmektir. Bu bağlamda, İsa'nın insanlığına vurgu yaparak onu bir "yaşam örneği" olarak kabul etmek, ona olan imanın bir parçası olarak görülmüştür³². Buna ek olarak, Kutsal Kitap'ta anlatılan İsa-Mesih profili doğrultusunda kardeşliği temel alan bir "aile" kurmayı amaçlamaları, onları diğer Protestan gruplardan ayıran en belirgin faktörlerden biridir. Luther ve diğer birçok reform lideri, cemaati manevi bir birlik olarak tasavvur ederken Anabaptistler, İsa gibi yaşayan bireylerin oluşturduğu somut, gözle görülür bir birliktelik anlayışına sahiptir. Bu anlayış, onları komünal bir yaşam biçimi benimsemeye yönlendirmiştir³³.

Anabaptistlerin bu yaklaşımına dayalı olarak şu çıkarımlarda bulunulabilir: Devletin kiliselere din adamı atamasını reddederler; bunun yerine, din adamlarının cemaatin kendi içinden seçilmesi gerektiğine inanırlar³⁴. Yönetimde resmi görevler üstlenmeyi, savunma amaçlı bile olsa silah kullanmayı ve dolayısıyla savaşmayı reddederler. Katı bir pasifist yaklaşımı benimseyerek savaştan ve yemin etmekten uzak dururlar. Çünkü devletin menfaatlerini koruma adına yapılan yeminlerin kişinin imanını zedeleyebileceğine inanırlar. Bu görüşleri diğer Protestan grupların kilise ile devleti birleştirme fikriyle tam bir çelişki içindedir. Anabaptistler, kadınların cemaat içinde daha etkin roller üstlenmelerine izin vererek onların erkeklerle eşit statüde olmalarını sağlamaya çalışmışlardır. Ayrıca, kendi inançlarının yayılması (misyonerlik faaliyeti) için herkesin sorumluluk alması gerektiği fikri de onların başlıca önem verdiği konular arasındadır³⁵.

Anabaptistlerin bu ilkelere dayalı inanç ve yaşam tarzları hem Katolik hem de Protestan otoritelere karşı bir "meydan okuma" olarak değerlendirilmiş ve özellikle hareketin ilk yıllarında her iki inanç tarafından işkence ve zulme uğramalarına sebep olmuştur.

³¹ Karl Peter Koop, *Early Seventeenth Century Mennonite Confessions of Faith: The Development of an Anabaptist Tradition* (Toronto: The University of St. Michael's College, Doktora Tezi, 1999), 79-80.

³² M'glothlin, "Anabaptism", 406-412.

³³ Jones, "The Anabaptists and Minor Sects", 7.

³⁴ Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık* (İstanbul: İsam Yayınları, 2008), 123-124.

³⁵ William Klassen, "Anabaptism", *The Encyclopedia of Protestantism*, Ed. Hans J. Hillerbrand (New York – London: Routledge, 2004), 1/60-64. Anabaptist/Mennonit grupların misyonerliğe verdikleri önemi sayılarının hızla artışından anlamak mümkündür. Örneğin, 2010 yılında 1,2 milyon olan Mennonit nüfusu 2015 yılında 2 milyona yakın bir seviyeye ulaşmıştır. Bk. Keleş, "Luther'i Sosyal ve Siyasi", 283.

3. Anabaptist Hareketin Günümüzdeki İzleri

Uzun süre boyunca maruz kaldıkları takibat ve baskılar nedeniyle Anabaptistler birçok temel ilkelerinden taviz vererek sadece hayatta kalma mücadelesi vermek zorunda kalmışlardır. Bu süreç, hem içlerinde bulunan radikal akımların temizlenmesine hem de 16. yüzyılın ortalarından itibaren sayılarının azalmasına neden olmuştur. Buna karşın, Anabaptist hareketin yok olmasını engelleyen ve Hıristiyan dünyasında kabul görmesini sağlayan önemli şahsiyetlerden biri, Mennonit Kilisesi'nin kurucusu Menno Simons³⁶ olmuştur. Bugün Anabaptist olarak bilinen kiliselerin hepsinin kökeninin Mennonit Kilisesi'ne dayandığı bilinmektedir³⁷. Menno Simons ve takipçileri inançlarını yayma amacı güderken, sıkça Katolik ve Protestan kiliseleri ile siyasi otoriteler tarafından zulme uğramışlardır.

Mennonitlerin günümüzdeki varlıklarını sürdürebilmelerini sağlayan özgürlük ortamı ancak 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. 1820'den sonra Fransa'da, 1834'ten itibaren Almanya'da organize olmaya başlayan Mennonitler, İsviçre ve Avusturya'da "Kardeşler Hareketi" (1847), Hollanda ve Kuzey Almanya'da "Mennonitler" ve Moravya'da ise "Hutteryanlar" gibi çeşitli topluluklar kurarak kurumsal anlamda yeniden güç kazanmışlardır. Bu bölgeler, aynı zamanda Mennonitlerin Kuzey Amerika'ya göç ettikleri merkezler olmuştur³⁸.

Göçten sonra Amerika onlar için inançlarını özgürce yaşadıkları ve geleneklerini korkusuzca sürdürdükleri bir merkez olmuştur. Çalışkanlıkları ve etik değerlere verdikleri önem sayesinde de Amerikan toplumunda önemli bir yer edinmişlerdir. Özellikle ziraat, eğitim ve ilaç sanayi gibi birçok alanda dünya çapında gösterdikleri başarılarının temelinde otoritelere karşı sergiledikleri ılımlı tutum, akılcı ve pragmatik yaklaşımları ile yerel birliktelikleri ön plana çıkararak evrensel dayanışmayı bir ideal olarak benimsemeleri yatmaktadır³⁹.

³⁶ Menno Simons, 1496 yılında Hollanda'nın Frizya bölgesinde doğmuş ve 1524'te "rahiplik berati" aldıktan sonra Utrecht'te rahip olarak atanmıştır. Katolik Kilisesi'nin sakrament anlayışına şüpheyle yaklaşmaya başlayan Menno Simons, 1525'te Luther'in yazılarına ve Yeni Ahit'e başvurarak yeni bir dini yol izlemeye karar vermiştir. Kendisi, Kilise'nin "yanılmazlık" öğretisini kabul etmekle birlikte, Kutsal Yazıları daha önce hiç incelememişti. Kutsal Kitap'ı incelemeye başladığında bebek vaftizi doktrinini sorgulamış ve bu konuda doğrudan bir referans bulamadığını ifade etmiştir. Kendisini, Yeni Ahit ve önemli Protestan düşünürlerinin eserleri aracılığıyla daha fazla bilgi edinmeye adanmıştır. Simons, bir süre sonra Anabaptist hareketin önde gelen liderlerinden biri olmuş, Hollanda ve Kuzeybatı Almanya'da "barışçıl" Anabaptistlerin liderliğini üstlenmiştir. Bu onun Katolik Kilisesi tarafından sapkın ilan edilmesine, dolayısıyla sürekli zulüm ve işkenceye maruz kalmasına, üstelik hayatı boyunca tehlike altında yaşamasına yol açmıştır. Öyle ki, 1544'te karısı ve çocuklarıyla güven içinde kalabilecek bir sığınak bulamadığını ifade etmiştir. 25 yıl süren bir kaçış hayatının ardından 1561 yılında ölmüştür. Bk. Cornelius J. Dyck, "Menno Simons", *Religion Past & Present – Encyclopedia of Theology and Religion*, Ed. Hans Dieter Betz vd. (Leiden-Boston: Brill, 2010), VIII/257; Cornelius J. Dyck, "Menno Simons", *The Encyclopedia of Religion*, Ed. Mircea Eliade (New York: Macmillan Publishing Company, 1987), 13/324-325.

³⁷ Bunun yanı sıra, Mennonitler ve Hutteryanlar Rusya, Amerika ve Kanada'da yoğun bir misyonerlik faaliyetinde bulunmuş ve bu süreçte, günümüzdeki Baptist, Quaker, Metodist, Mesihçi Kardeşler ve Pentikostçu hareketlerin gelişiminde önemli bir etki sağlamışlardır. Bk. Barker, O'nun İzinde, 127.

³⁸ Cornelius J. Dyck, "Mennonites", *The Encyclopedia of Religion*, Ed. Mircea Eliade (New York: Macmillan Publishing Company, 1987), 9/376.

³⁹ W. J. Kühler, "Mennonites", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, Ed. James Hastings (Edinburg: T. & T. Clark), 1980. 8/552.

Günümüzde Amerikan Mennonitleri çeşitli cemaatlere ayrılmakla birlikte, temelde iki ana grup halinde varlıklarını sürdürmektedirler. İlk grup, gelenek ve Kutsal Kitap'a sıkı sıkıya bağlı kalarak Orta Çağ yaşam tarzını devam ettiren, sosyal yaşamdan uzak ve kapalı bir toplum olarak yaşayan bireylerden oluşur. Bu grup, teknolojiyi yalnızca gerektiği kadar ve sınırlı bir şekilde kullanmayı tercih etmektedir (örneğin, Amişler⁴⁰). İkinci grup ise, şehirli ve teknolojiyle iç içe yaşayan Mennonitlerdir. Bu grup, diğer Amerikan vatandaşlarından yalnızca Mennonit Kilisesi'ni tercih etmeleriyile ayrılmaktadır⁴¹.

Sonuç

16. yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkan Anabaptizm, Hıristiyanlık dünyasında köklü dini, sosyal, ekonomik ve politik değişimlere yol açan radikal bir reform hareketi olarak değerlendirilebilir. Bu hareket, vaftiz ve yerel kiliselerin bağımsızlığına yönelik güçlü vurguları ile dikkat çekmiş ve ilk olarak Zürih'te şekillenmiştir. Anabaptizm'in etkisi, başta önderlerinden Felix Manz'ın 1527'de idam edilmesi ve bazı gelişen olaylarla azalmış olsa da kısa süre içinde özellikle Yukarı Almanya, Avusturya, Hollanda, İsviçre ve Moravya gibi bölgelerde yayılmaya devam etmiştir. Zulme ve baskılara rağmen Anabaptistlerin inançları hayatta kalmayı başarmış ve Menno Simons'un önderliğinde kurulan Mennonit Kilisesi, hareketin yok olmasını engelleyerek Hıristiyan dünyasında kabul görmesini sağlamıştır.

Anabaptistler, Katoliklerin ve Protestan Reformu'nun özellikle Köylü Savaşları sırasında ortak hedefe yöneldiği bir dönemde, her iki akıma karşı radikal bir alternatif olarak kendilerini konumlandırmışlardır. Hareketin en belirgin özelliği, özgün teolojik yaklaşımlarıdır. Anabaptistlere göre vaftiz, bireysel bilinçli bir tercih olarak kabul edilmiş ve kurtuluş, vaftizde gerçekleşen bir içsel değişim ve yenilenme süreci olarak görülmüştür. Ayrıca kurtuluşun bireysel çabalardan çok, topluluk olarak kazanılması gerektiği savunulmuştur. Bu anlayış, kurtuluşun kişiye dışarıdan (*extra nos*) geldiği görüşüne karşı bir itiraz olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda, Anabaptistlerin inançları ve uygulamaları, dönemin egemen dini anlayışlarına ciddi bir "meydan okuma" olarak görülmüş ve dini ile dünyevi otoriteler tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bu durum Anabaptistlerin şiddetli zulüm ve işkencelere maruz kalmalarına yol açmıştır.

Ancak, Avrupa'daki yeni koşullar, Anabaptistleri teolojilerinde bazı değişiklikler yapmaya zorlamış, bunun yanında kurdukları topluluklar aracılığıyla Amerika'da belirgin bir yer edinmelerine zemin hazırlamıştır. Günümüzde Anabaptistlerin öğretileri ve kurdukları topluluklar, hem tarihi bir miras hem de toplumsal yapıları yeniden düşünme açısından önemli bir referans noktası olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Anabaptistlerin, özellikle Simons sonrası görüşleri incelendiğinde, onların kendi zamanlarının "modern"leri olarak kabul edilmeleri gerektiğini söylemek mümkündür. Evrensel dini hoşgörü anlayışları günümüzde tüm medeni toplumlar tarafından benimsenmişken, kilise ile devletin ayrılması gibi "toplumsal ilerlemeler" giderek daha fazla kabul görmektedir. Bununla birlikte, savaşların ortadan kalkması gibi bazı hedefler, hala uzak bir ideal olarak kabul edilmekte ve geniş kitleler tarafından benimsenmesi beklenmemektedir. Anabaptistlerin Yeni Ahit'i derinlemesine inceleyerek, zamanlarının

⁴⁰ Amişler hakkında detaylı bilgi için bk. Yasin Öner, "21. Yüzyılda Teknolojiye İnanç Merkezli Bir Karşı Duruş: Amiş Topluluğu", *Şarkiyat* 15/2 (Aralık 2023), 490-506. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1320335>.

⁴¹ Keleş, "Luther'i Sosyal ve Siyasi", 283.

ötesinde evrensel idealler geliştirmeleri, onların düşünsel katkılarının derinliğini ve çağdaş toplumlar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Aydın, Mehmet. "Hıristiyan İnançları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/345-348. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Barker, G. *O'nun izinde – Hıristiyanlık ve laiklik tarihi*. İstanbul: Zafer Matbaası, 1985.
- Birkett, Kirsten. *Reform'un Özü*. Çev. Onur Yöş. İstanbul: Bütün Dünya Kitaplığı, 2003.
- Çoban, Bekir Zakir. *Geçmişten Günümüze Papalık*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.
- Dyck, Cornelius J. "Mennonites". *The Encyclopedia of Religion*. Ed. Mircea Eliade. 9/376. New York: Macmillan Publishing Company, 1987.
- Dyck, Cornelius J. "Menno Simons". *Religion Past & Present – Encyclopedia of Theology and Religion*. Ed. Hans Dieter Betz vd. VIII/257. Leiden-Boston: Brill, 2010.
- Dyck, Cornelius J. "Menno Simons". *The Encyclopedia of Religion*. Ed. Mircea Eliade. 13/324-325. New York: Macmillan Publishing Company, 1987.
- Gündüz, Şinasi. *Hıristiyanlık*. İstanbul: İsam Yayınları, 2. Basım, 2008.
- Hargan, T. "Moravian Church". *New Catholic Encyclopedia*. IX/1134-1136. Palatine: Jack Heraty&Associates, Inc., 1981.
- Jones, Rufus M. "The Anabaptists and Minor Sects in the Reformation". *Harvard Theology Review* XI/3 (July 1918), 7.
- Keleş, Hatice. "Luther'i Sosyal ve Siyasi Reforma da Zorlayan Anabaptistlerin Sindirilmesi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (Haziran 2021), 44.
- Klassen, William. "Anabaptism". *The Encyclopedia of Protestantism*. Ed. Hans J. Hillerbrand I/60-63. New York-London: Routledge, 2004.
- Koop, Karl Peter. *Early Seventeenth Century Mennonite Confessions of Faith: The Development of an Anabaptist Tradition*. Toronto: The University of St. Michael's College, Department of Theology, Doktora Tezi, 1999.
- Korhan, İbrahim. *Katolik Kilisesi'nde Otorite Sorunu: Papalık ve Konsilyarizm*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2024.
- Kutsal Kitap – Eski ve Yeni Antlaşma: Tevrat, Zebur, İncil*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2009.
- Kühler, W. J. "Mennonites". *Encyclopedia of Religion and Ethichs*. Ed. James Hastings. 8/552. Edinburg: T. & T. Clark, 1980.
- Leppin, Volker. "Hoffman, Melchior". *Religion Past & Present*. Ed. Hans Dieter Betz. 6/198-199. Leiden-Boston: Brill, 2007.
- Lindberg, Carter. *Avrupa'da Reform Tarihi*. Çev. Özgür Umut Hoşafçı. İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2014.
- Maisch, Andreas. "Die Ordnung der Evangelischen Kirche in Hall". *Johannes Brenz 1499 – 1570 Prediger-Reformator-Politiker*. Ed. Isabelle Fehle. Ulm: Süddeutsche Verlagsgesellschaft, 1999.
- Maurer, Hans Martin – Ulshöfer, Kuno. *Johannes Brenz und die Reformation in Württemberg*. Stuttgart und Aalen: Konrad Theiss Verlag, 1970.
- M'glothlin, W. J. "Anabaptism". *Encyclopedia of Religion and Ethichs*. Ed. James Hastings. I/406-410. Edinburg: T. & T. Clark, 1981.

- Öner, Yasin. "21. Yüzyılda Teknolojiye İnanç Merkezli Bir Karşı Duruş: Amiş Topluluğu". *Şarkiyat* 15/2 (Aralık 2023), 490-506.
- Sattler, Michael. *Michael Sattler: İsa Mesih'in Bir Tanığı*. Çev. Hande Taylan. İstanbul: GDK-Gerçeğe Doğru Kitapları, 2009.
- Sproul, R. C. *Bilinmeyen Lütuf – Reform Teolojisinin Kalbi*. Çev. H. Taylan. İstanbul: Kaya Basım Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti, 1999.
- Stauffer, Richard. *Reform*. Çev. Cem Muhtaroğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Tarakçı, Muhammet. *Protestanlık'ta Sakramentler*. Bursa: Emin Yayınları, 2012.
- Taş, Yusuf. *Hümanist Protestanlık – Johannes Brenz ve Reform*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2023.
- Temiztürk, Halil. "Hıristiyanlıkta Bebek Vaftizinin Meşruiyeti Üzerine Tartışmalar". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 27-46. <https://doi.org/10.18505/cuid.668908>.
- Waardenburg, Jaques. "Reform". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/533-534. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- WorldAtlas. "Low Contries". Erişim: 20.04.2025. <https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-low-countries.html>